# MARS ET HISTORIA

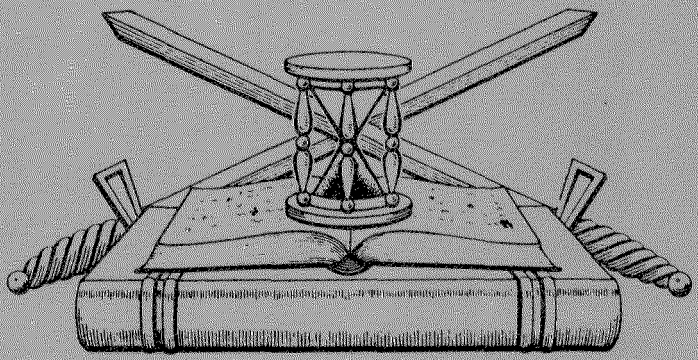

# ORGAAN

VAN DE
NEDERLANDSE VERENIGING
TER BEOEFENING VAN DE
MILITAIRE HISTORIE

OPGERICHT 20 AUGUSTUS 1966

Beschermheer : Z.K.H. de Prins der Nederlanden

SAMENSTELLING VAN HET ALGEMEEN BESTUUR:

Voorzitter : F.L. Diekerhoff
Ondervoorzitter : J. Albarda
1e Secretaris : F.J. van Lier
Penningmeester : C.J. Kneppelhout
Archivaris : E.W. van Popta
Leden : Jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael
B.C. Cats
W.F.K. Engelbrecht
C.A. Heshusius
F.J.A. Lutz
Drs. G.J.A. van Ojen jr.
H. Ringoir
Mr. Ch.L.M. Schaepman

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:

Voorzitter : Oranje Nassaustraat 1, Geldermalsen, Tel. 03455-1773
Ondervoorzitter : Vlaskamp 466, 's-Gravenhage, Tel. 070-830457
1e Secretaris : Savelsbos 325, Zoetermeer, Tel. 079-211930
Penningmeester : Edo Bergmastraat 9, Doetinchem, Tel. 08340-23982

Contributie bedraagt per jaar min. *f* 25,00 te storten op rek. no. 53.30.33.403 van de Algemene Bank Nederland N.V. te Doetinchem, ten name van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie te Doetinchem.

SAMENSTELLING REDACTIE-WERKCOMMISSIE:

Redactieadres : Heliotrooplaan 356 L, 's-Gravenhage (Kijkduin), Tel. 070-685168
C.A. Heshusius
E.W. van Popta

SAMENSTELLING REDACTIE-ADVIESCOMMISSIE:

F.L. Diekerhoff
Drs. G.J. van Ojen jr.
H. Ringoir

AFDELINGSCORRESPONDENTEN: Zie binnenomslag van de achterzijde.

# MARS ET HISTORIA

11e jaargang
nummer 7
juli 1977.


De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire- en semi- militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

---

INHOUD


Bestuursmededelingen
- jaarvergadering 24 september 1977
- jaarverslag van de secretaris
- financieel verslag van de penningmeester
- excursie op 15 oktober 1977 naar Arnhem, Ede en 't Loo
- verslag excursie in Den Haag op 14 mei 1977

Middeleeuwse krijgstechniek en -taktiek — door K. Sierksma

De Pupillenschool op het Fort Cochius te Gombong — door A. F. Lancker

Belevenissen van een verzamelaar — door L. J. A. M. v. Winden

Een vergeten soldaat: James Philip O'Reylly graaf van Breny — door M. R. H. Calmeyer

Uit het dagboek van luitenant Donck (IV) — door C. A. Heshusius

De Stichting Historische Verzameling H. K. S. — door G. D. Buurman van Vreeden

Literatuurlijst nr. 10

6e Opgave van aanvullingen en wijzigingen op de ledenlijst

Expositie militair speelgoed

Algemene Jaarvergadering 1977

De algemene jaarvergadering zal worden gehouden in de Kromhoutkazerne te Utrecht op zaterdag 24 september 1977.

Van de commandant van genoemde kazerne kregen wij toestemming om, evenals in 1976, ook thans onze vergadering in zijn kazerne te houden. Voor deze toestemming zijn wij de commandant uiteraard zeer erkentelijk.
Wij krijgen weer de beschikking over de onderofficiersmess.
In deze ruime zaal kan een 20-tal tafels worden opgesteld voor de door de leden te organiseren ruilbeurs. Er kan niet over muurruimte worden beschikt.
De eigenlijke vergadering en de daarna te houden lezing zullen plaatsvinden in de ruime bar onder de eerdergenoemde zaal.
In de bovenzaal is het buffet doorlopend geopend voor koffie en andere dranken voor eigen rekening.
Voorts kan in de eetzaal van de mess een lunch worden gebruikt.
U wordt verzocht tevoren in te schrijven bij onze penningmeester en f 8,-- per persoon onder meer voor de lunch te storten, zoals verder is te vinden op het nog te noemen inschrijfformulier.

De Kromhoutkazerne is gelegen nabij het voetbalstadion te Utrecht; de ingang is aan de Prins Hendriklaan c.q. Herculeslaan.
De kazerne is met de stadsbus te bereiken met lijn 3 of lijn 12.

De leden worden uitgenodigd om vanaf 10.00 uur (aanvang ruilbeurs) aanwezig te zijn.

Het tijdschema zal er deze dag als volgt uit zien:

| | |
|---|---|
| 10.00 uur | Opening (zaal beschikbaar voor installeren tafels voor ruilbeurs te 09.00 uur) |
| 12.30 uur | Lunch (tot 13.30 uur) |
| 13.30 uur | Jaarvergadering (tot circa 14.30 uur) |
| 14.45 uur | Lezing, te houden door luitenant kolonel der infanterie G.A. Geerts over: 'De historie van de veldpost in Nederland, vanaf Prins Maurits tot circa 1900'. Hierbij zullen dia's vertoond worden. |
| 16.30 uur | Vermoedelijk uur van sluiting. |

De agenda van de jaarvergadering is als volgt:

1. Opening en jaarrede door de voorzitter.
2. Notulen van de vorige jaarvergadering, zie 'Mars et Historia' van maart 1977.
3. Financieel verslag van de penningmeester, zie elders in dit nummer.

4. Verslag kascommissie 1976-1977.
5. Benoeming kascommissie 1977-1978.
6. Jaarverslag van de secretaris, zie elders in dit nummer.
7. Bestuursverkiezing.
   Aftredend volgens rooster en statuten: de heren J. Albarda en W. F. K. Engelbrecht; zij kunnen zich niet herkiesbaar stellen ingevolge het gestelde in artikel 8 van de statuten. Het bestuur stelt de leden voor om in de vacatures te voorzien door verkiezing van de heren J. C. Hoperus Buma, J. P. C. M. van Hoof en J. van den Berg.
8. Statutenwijziging in verband met het nieuwe verenigingsrecht.
9. Rondvraag.
10. Contributieverhoging.
11. Sluiting.

Om het bestuur de gelegenheid te bieden gedegen antwoorden op uw vragen gedurende de rondvraag te kunnen geven, wordt u verzocht, uw vragen tijdig te voren schriftelijk aan het bestuur op te geven. Zie hiertoe het aanmeldingsformulier.

Leden die deze belangrijke vergadering wensen bij te wonen - het bestuur ziet gaarne dat ditmaal alle leden aanwezig zouden zijn - worden verzocht om het inschrijfformulier dat u elders in dit nummer aantreft vóór 10 september 1977 aan onze penningmeester te zenden, onder gelijktijdige overmaking van het verschuldigde bedrag.

Tevens worden de leden die een of meer tafels voor de ruilbeurs wensen te reserveren, verzocht dit eveneens op het inschrijfformulier kenbaar te maken. Voor het gebruik en de reservering van tafels worden geen onkosten in rekening gebracht.

Op deze dag zullen bepaalde zaken te koop zijn:
de verenigingsdas, oude nummers en het tweede lustrumnummer van 'Mars et Historia'.

## Jaarverslag 1976-1977 van de secretaris

### A. Z. K. H. Prins Bernhard Beschermheer van de Vereniging

Het verslagjaar is op een verheugende wijze begonnen door de aanvaarding van het beschermheerschap over de vereniging door Z. K. H. Prins Bernhard.
Wij prijzen ons gelukkig met deze Koninklijke belangstelling voor onze activiteiten op het gebied der militaire historie.

B. Ledenbestand

Het aantal ingeschreven leden bedroeg per 1 juni 1977: 319.
Een jaar geleden bedroeg dit aantal 305, zodat we ons mogen verheugen op een ledenwinst van 14. In werkelijkheid hebben wij er in het afgelopen jaar 21 nieuwe leden bij gekregen en hebben ons 7 door opzegging en andere redenen verlaten. Wij zijn echter overtuigd dat er in ons land nog velen zijn die zich interesseren voor een of meer van de onderwerpen waarmee onze vereniging zich bezighoudt en die nog nooit van het bestaan van de vereniging hebben gehoord. Laat ons allen in onze vrienden- en kennissenkring nagaan of er van deze mensen zijn.
Zij behoren ook bij ons.

C. Bestuursmutaties

Dit jaar zullen de heren J. Albarda en W. F. K. Engelbrecht wegens het bereiken van de daarvoor statutair vastgestelde leeftijd als bestuurslid aftreden. Hoewel dit misschien in tegenspraak is met het jeugdig enthousiasme waarop zij steeds de bestuurszaken hebben behartigd is deze leeftijdsgrens onverbiddelijk. Tevens is het bestuur van mening dat, gezien de activiteiten van de vereniging, het ledental met één kan worden uitgebreid; de statuten laten dit toe.
Als candidaten voor deze twee vacatures en de uitbreiding hebben zich inmiddels aangemeld de heren J. C. Hopperus Buma, majoor der cavalerie, en een deskundige op het gebied van de militaire geschiedenis, J.P.C.M. van Hoof, wetenschappelijk medewerker aan de Sectie Krijgsschiedenis van BLS en J. van den Berg, sergeant 1e klasse der Koninklijke Luchtmacht en werkzaam bij de Sectie Luchtmacht-historie van de Luchtmachtstaf.
In januari heeft onze secretaris, de heer F. J. van Lier, zijn functie, die hij wegens zijn zeer drukke dienstbezigheden niet meer kon vervullen zoals hij dat wilde, overgedragen aan de heer H. Muller.
Wij verzoeken u alle correspondentie en andere aangelegenheden het secretariaat betreffende dan ook met laatstgenoemde af te doen.
Zijn adres is Willem III laan 14 te Breda - telefoon 076-653239.

D. Correspondentschappen

Toen ons lid, de heer L. Verhoeff, zich metterwoon in Ierland is gaan vestigen heeft hij het correspondentschap voor de studieafdeling 'Militaire Folklore' moeten opgeven. Hoewel hij lid van de vereniging is gebleven zullen wij zijn grote activiteit op het gebied van de militaire folklore moeten missen. Wij hopen echter in de toekomst zijn naam in 'Mars et Historia' toch nog dikwijls te mogen tegenkomen.
Wellicht onder artikelen betreffende de folklore in het Ierse leger?

Inmiddels heeft zich ons lid, de heer F. W. van Steen, bereid verklaard als nieuwe correspondent voor deze studieafdeling op te treden (adres: Lion Cachetstraat 2, Ermelo).
De harte-kreet van het bestuur in het vorige jaarverslag om ook de interesse gebieden 'Maritieme geschiedenis' en 'Koninklijke Marine (algemeen)' onder deskundige leiding te doen komen is nog steeds van kracht. Wie meldt zich aan als correspondent van deze afdelingen?

E. Evenementen
In het afgelopen verslagjaar werden voor de leden de volgende evenementen georganiseerd:

21 augustus 1976: Excursie naar Buren waar werden bezocht het Museum der Koninklijke Marechaussee, het Boerenwagenmuseum en de Molen.

9 october 1976: Algemene ledenvergadering te Utrecht, tentoonstelling van verzamelingen van leden en lezing met film door kolonel b. d. C. A. Heshusius over het KNIL van kort voor de Tweede Wereldoorlog.

14 mei 1977: Excursie naar 's-Gravenhage waar werden bezocht de Koninklijke Stallen, het Panorama Mesdag en het Museum van de Kanselarij van Nederlandse Orden.

Al deze evenementen mochten bijzonder geslaagd worden genoemd.

F. Het nieuwe verenigingsrecht
Zoals algemeen bekend mag worden verondersteld heeft het Nederlandse verenigingsrecht enige ingrijpende wijzigingen ondergaan.
Ongetwijfeld zullen de statuten van de vereniging aan deze wijzigingen moeten worden aangepast. Het bestuur hoopt met deskundige juridische steun in het volgende verslagjaar een ontwerp gewijzigde statuten gereed te hebben.

G. Ledenlijst
Het vele werk dat de toenmalige secretaris, de heer F. J. van Lier, in het vorige verslagjaar aan de samenstelling van een geheel bijgewerkte ledenlijst heeft gehad, is helaas te niet gegaan doordat toezeggingen tot het drukken daarvan niet werden nagekomen.
Nog in 1977 hoopt de secretaris een aangevulde ledenlijst gereed te hebben welke door de leden zal kunnen worden aangeschaft.

H. Mars et Historia
Tussen 1 september 1976 en nu verscheen - naast vijf 'normale' nummers - ook een jubileumnummer.

Deze speciale uitgave (september 1976) ter gelegenheid van het tweede lustrum van onze vereniging, kon geschieden vanwege de grote steun die ons bestuurslid de heer mr. C. L. M. Schaepman aan de vereniging verleende. In de jaarrede van de voorzitter (in het maartnummer) is deze materie nader uiteengezet.
Het bestuur dankt de leden die bijdragen voor ons orgaan inzonden en hoopt dat er nog veel meer kopij binnenkomt over onze krijgsmacht.
Er was ook dit jaar een doorlopend goede samenwerking tussen de redactieleden en de heer A. Hes van de Noord Nederlandse Drukkerijk, die steeds weer een verzorgd blad op tijd bij de leden wist te brengen.

I. Bibliotheek en archief
De verenigingsbibliotheek, ondergebracht in de bibliotheek van het Marechausseemuseum te Buren, breidt zich nog steeds gestadig uit.
Zij staat steeds voor de leden ter raadpleging open. T. a. v. het archief zijn geen veranderingen te melden.

J. Vergaderingen
Het algemeen bestuur heeft in het verslagjaar vijf maal vergaderd, waarvan vier maal in 's-Gravenhage en één keer in Utrecht.

K. Correspondentie en contacten
In het verslagjaar werden 123 brieven uit het binnen- en buitenland ontvangen. Deze zijn op één na allen afgedaan.
De bestaande contacten met gelijkgerichte verenigingen zowel in Nederland als in het buitenland blijven hartelijk.
Er wordt goed gebruik gemaakt van de gelegenheid elkaars activiteiten te bezoeken.

Breda, 1 juni 1977.

De secretaris:
H. Muller.

**„DE DONDERBUS"**
**SOPHIAKADE 5B – ROTTERDAM 3016**
Geopend: vrijdag 19.00–21.00 uur; zaterdag 10.00–18.00 uur
**INKOOP - VERKOOP - RUIL**
**VAN OUDE WAPENS E.D. – VERDER ALLERLEI DOCUMENTATIE**
**Privé: J. WINTERS**
**BLAAKSEDIJK–OOST 17 – HEINENOORD – TELEFOON (01862) 23 38**

# FINANCIEEL OVERZICHT 1976

## Nederlandse vereniging ter beoefening van de militaire historie

### 1. Bank/girorekening

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| Saldo | f | 4.650,68 | M. & H. 1975 | f | 2.110,47 |
| contributies 1975 | " | 100,-- | verzendk. M & H '75 | " | 162,71 |
| contributies 1976 | " | 4.112,06 | portokosten 1975 | " | 577,60 |
| contributies 1977 | " | 386,25 | abonnementen 1975 | " | 157,41 |
| contributies 1978 | " | 25,-- | Mars et Historia | " | 4.008,26 |
| opbr. verk. art. 1975 | " | 229,05 | verzendkosten M H | " | 397,72 |
| rente | " | 34,17 | Jubileumn. M & H | " | 52,20 |
| advertenties | " | 243,-- | portokosten | " | 105,50 |
| bijdr. jubileumnummer | " | 553,-- | bureelbehoeften | " | 78,-- |
| opbr. uit verk. art. | " | 2.369,25 | bestuurskosten | " | 170,10 |
| verkoop Arsenaal | " | 696,77 | aankoop kalenders, dassen enz. | " | 3.514,47 |
| | | | netto kosten excur. jaarvergadering | " | 118,85 |
| | | | SALDO | | |
| | | | kleine kas f 494,80 | | |
| | | | giro " 885,76 | | |
| | | | bank " 565,38 | | 1.945,94 |
| Totaal | f | 13.399,25 | Totaal | f | 13.399,25 |

### 2. Spaarrekening

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| Saldo | f | 8.993,16 | | | |
| Rente | " | 180,04 | SALDO | f | 9.173,20 |
| Totaal | f | 9.173,20 | Totaal | f | 9.173,20 |

### 3. Baten en Lasten

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| Contributies | f | 7.172,06 | Mars et Historia | f | 4.828,92 |
| Meer ontv. verk. 0/'75 | " | 23,53 | verzendkosten | " | 488,81 |
| rente | " | 214,21 | jubileumnummer | " | 2.496,44 |
| advertenties | " | 243,-- | portikosten | " | 495,50 |
| bijdr. jubileum nummer | " | 553,-- | abonnementen | " | 148,98 |
| opbr. uit verk. art. | " | 54,26 | bureelbehoeften | " | 78,-- |
| NADELIG SALDO | " | 813,94 | bestuurskosten | " | 418,50 |
| | | | netto kosten excursies, jaarverg. | " | 118,85 |
| Totaal | f | 9.074,-- | Totaal | f | 9.074,-- |

4. Balans per 31/12/1976

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| SALDI | f 11.119,14 | Te betalen: | | |
| waarde voorraad dassen | " 1.250,-- | Mars & H. | f | 820,66 |
| Te ontvangen: | | verzendkosten | " | 91,09 |
| uit verkoop artikelen | " 57,50 | jubileumnummer | " | 2.444,24 |
| te verrekenen Arsenaal | " 884,31 | portokosten | " | 390,-- |
| | | abonnementen | " | 148,98 |
| | | bestuurskosten | " | 248,40 |
| | | aankoop kalenders enz. | " | 108,02 |
| | | vooruitbetaalde contr. 1977 | " | 411,25 |
| | | KAPITAAL f 9.462,25 | | |
| | | " 813,94- | " | 8.648,31 |
| Totaal | f 13.310,95 | Totaal | f | 13.310,95 |

Te Doetinchem, januari 1977
voor de opgave
de penningmeester,
w.g.
C.J. Kneppelhout.

NAJAARSEXCURSIE

naar Schaarsbergen, Ede, 't Loo op zaterdag 15 oktober 1977.

Programma:

10.00 uur Vertrek per bus vanaf stationsplein West, station Arnhem;
aankomst trein r. Utrecht 09.24/09.56
r. Zutfen 09.43
r. Nijmegen 09.42

10.20 uur Oranjekazerne te Schaarsbergen.
Bezoek aan het Museum van het Korps Rijdende Artillerie.
Voorwerpen betreffende de geschiedenis van het Korps Rijdende Artillerie sedert 1793 tot heden, n.l. uniformen, wapens, eretekenen enz.

11.30 uur Vertrek naar Ede.

11.45 uur Elias Beeckmankazerne te Ede.
Bezoek aan het Museum van de Verbindingsdienst.
Verbindingsdienstgeschiedenis tot heden; afdelingen radio, radar, veldpost, lijn en telefoon, telex en vercijferingsapparatuur, electronenbuizen, oscilloscopen, meetinstrumenten enz.

Het bezoek aan dit museum zal afhankelijk van het aantal deelnemers in 2 of meer ploegen geschieden. Gezien het voornamelijk technisch karakter van dit museum is een bezoek aan dit museum voor enkele onder u misschien minder interessant.
Voor hen is er gelegenheid om in een restaurant in de buurt van de kazerne een kopje koffie te drinken (eigen rekening).
U wordt hier gebracht en gehaald per bus.

| | |
|---|---|
| 12.45 uur | Vertrek naar ons restaurant te Ede. |
| | Lunchpauze tot |
| 14.30 uur | Gelegenheid voor een aperitief op eigen kosten. |
| 14.30 uur | Vertrek naar Apeldoorn. |
| 15.00 uur | Paleis 't Loo. Bezoek aan het Rijksmuseum Paleis Het Loo met de Koninklijke stallen. Stijlkamers en o.m. door een paard getrokken schilderswagen van wijlen Koningin Wilhelmina, waarmee zij de natuur introk. Gelegenheid tot bezichtiging en wandeling door het park. |
| 16.30 uur | Vertrek naar Arnhem. |
| ca. 17.30 uur | Aankomst station Arnhem; einde van de excursie. |

NB Gedurende ochtendexcursie is er helaas geen gelegenheid tot het nuttigen van een kopje koffie, m.u.v. de mogelijkheid vermeld onder het programma onder Ede.

Totale kosten (inclusief entree musea en fooien chauffeurs enz.): f 30,--
Aanmelden d.m.v. aanmeldingsformulier (elders in dit blad) vóór 5 oktober 1977 bij de penningmeester onder gelijktijdige overmaking van het totaal verschuldige bedrag.

## GESLAAGDE EXCURSIE IN DEN HAAG

Op zaterdag 14 mei 1977 onder ideale weersomstandigheden vond de excursie van onze vereniging plaats in het hartje van de Residentie.

Al ruim voor het aangegeven uur - 11.00 uur - was een groot aantal leden en introducés, samen circa 70 personen, bijeen voor het 19e eeuwse Koninklijk Staldepartement aan de Hogewal nr. 17.
In twee groepen werden de deelnemers rondgeleid door de heren Noordergraaf en ten Hagen, leden-koetsier van de 'Koninklijke Stallen', zoals een ieder dit emplacement noemt dat men wel kent van de buitenkant maar niet van binnen.
Helaas bleek 'de' gouden koets niet aanwezig te zijn; deze was tijdelijk naar een expositie. Nochtans was de rondleiding langs de overige fraaie koetsen, tuigen, museum en de prachtige paarden dermate interessant dat dit onderdeel van het schema van de dag een half uur te lang ging duren.

Het programma werd nu iets gewijzigd en het gezelschap ging met 60 man eerst de uitstekende lunch gebruiken in Restaurant Krul in de Molenstraat dat voor deze gelegenheid in zijn geheel voor onze vereniging was gereserveerd en waarheen gezellig werd gewandeld langs de voormalige paleistuin.
Na afloop bereikte het gezelschap prettig in de zonneschijn lopend langs winkels en het paleis aan het Noordeinde, de Zeestraat, waar een bezoek werd gebracht aan het onlangs gerestaureerde Panorama Mesdag.
Het gros van de deelnemers was hier nog nooit geweest, of zeer lang geleden. Wij zagen een ontroerend mooi panorama van Scheveningen van bijna een eeuw geleden, alsof wij stonden op het Seinpostduin.
Op het strand zagen wij tussen de algemene activiteit van vissers militaire taferelen geschilderd door G. H. Breitner, veldartillerie en cavalerie in donkere uniformen met talloze paarden.
Na het verlaten van het unieke panorama wandelden de deelnemers over het stille Plein 1813 naar de Javastraat, door een echte Haagse buurt waar men zo Eline Vere had kunnen tegenkomen, naar het laatste doel van de excursie: een bezoek aan het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden (Javastraat 50). Na vijf maanden voor restauratiewerkzaamheden gesloten te zijn geweest, was het museum eerst onlangs weer voor het publiek opgengesteld. Hier werden onze leden ontvangen en ingeleid door de secretaris van de Kanselarij, de heer J. A. van Zelm van Eldik, waarna de rondleiding geschiedde onder leiding van genoemde secretaris en de conservatrice, mevrouw J. P. A. E. Kuneman. Tijdens het bezoek werden frisdranken en koekjes geserveerd hetgeen zeer in de smaak viel.
Het museum is een juweel en een uitgebreid bezoek dubbel waard: men raakt er niet uitgekeken: niet alleen onderscheidingen, maar ook een keur van uitstekende portretten van onze vorstelijke personen en bekende militaire bevelhebbers.
Eerst omstreeks vier uur was de excursie geeindigd.
Onze voorzitter heeft bij alle gelegenheden de dank van de deelnemers betuigd, want een ieder was hoogst voldaan over deze bijzondere dag.
De wegblijvers hadden wéér ongelijk . . . . . !

ER GAAT WEER EEN MILITAIR-TOERISTISCHE REIS NAAR JAVA EN BALI.

Bij voldoende deelname zal er weer, net als in 1977, in maart/april 1978 een 24-daagse tour worden georganiseerd. De reis is voor geïntroduceerden en gelijkgestemden, (oud)officieren, leden van onze vereniging e. d. tesamen met eventuele gezinsleden. Reisleider, kol b. d. C. A. Heshusius (tel. 070 - 733197, b. g. g. 248495) die hierbij niet-commercieel is betrokken, zal desgewenst nadere inlichtingen verstrekken. Tocht per toerbus, eenvoudiger hotels, inkwartiering bij indonesische intellectuelen. Veel aandacht aan (militair) historische en culturele zaken en ... contacten met de huidige indonesische krijgsmacht staat op het programma. Kosten circa *f* 3300,--.

## MIDDELEEUWSE KRIJGSTECHNIEK EN -TAKTIEK

door K. Sierksma.

Over de middeleeuwse krijgstechniek en -taktiek zijn wij nog altijd maar matig georiënteerd in fragmentarische gegevens. Veelal moeten onverwachte zijpaden worden begaan, om gegevens te verzamelen. Zo'n zijpad vormt de bestudering van een recent verschenen gedegen studie van de Zweed Sven Ekdahl, geschreven in het Duits over een Pools onderwerp: Die Banderia Prutenorum des Jan DŁUGOSZ (uitg. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen/Zürich, 1976; DM 98,--).
Ekdahl behandelt op wetenschappelijk voortreffelijke wijze een van de belangrijkste manuscripten uit de Duits-Poolse geschiedenis van de late middeleeuwen, dat aanvankelijk vooral de aandacht heeft getrokken van vlag- en vaandeldeskundigen.
In de Biblioteka Jagiellońska van Krakau berust dit, geheel op perkament geschreven en getekende handschrift, waarin de door de Polen in de Slag bij Tannenberg (1410) op de Ridders van de Duitse Orde veroverde tientallen vaandels en vlaggen werden gedocumenteerd, in prachtige heldere kleuren en duidelijke beelden.
De Zweedse onderzoeker bewijst dat het oorspronkelijk als 'documentatie' bedoelde, begin 15de eeuwse boek later nog werd uitgebreid, met de bedoeling om de Poolse overwinning grootser, het aandeel erin van het Littause leger kleiner te doen lijken.
Op grond van een ter vergelijking aangetrokken ander handschrift van Jan Długosz ('Annales - Historia Polonica') vindt een grondige analyse van de slag plaats, waarbij de omvangrijke internationale literatuur over deze slag kritisch onder de loep wordt genomen. Juist de toenmalige krijgstaktiek, de opstelling der legers en legeronderdelen, de wijze van aanvallen en verdedigen, de stormloop kon de auteur op welhaast uitputtende wijze reconstrueren.
Voor de vaandel- en vlaggenstudie vormt het boek de tot nu toe enige volledige bron waaruit men het ontstaan en gebruik van vaandels en vlaggen in het leger vanaf de vroegste tijden kan leren. In 327 bladzijden, met 63 grote afbeeldingen in kleuren en 10 in zwart-wit, met een doorwrochte tekst komt een fascinerend beeld te voorschijn van de vijftiende eeuwse Duits-Poolse oorlogsvoering (waarin bij deze slag ook Friezen en Hollanders waren betrokken).
Het oorspronkelijk slechts in het Pools en Latijn toegankelijke handschrift is nu ook voor de meer 'westers' georiënteerde Europese geïnteresseerde in militaire- en banistieke historie toegankelijk geworden. Het boek zou men in handen wensen - of in elk geval in iedere bibliotheek - van allen die voor deze onderwerpen interesse hebben! De prijs lijkt 'fors', maar is het méér dan waard.

## DE PUPILLENSCHOOL OP HET FORT GENERAAL COCHIUS TE GOMBONG (Midden-Java)

door A.F. Lancker.

Toen ik in het tijdschrift Tong Tong op 15 januari 1970 dit artikel van de hand van Dr. H.J. de Graaf las, kon ik niet nalaten een duik in het nostalgisch verleden te nemen.
In het eind van de jaren twintig woonden wij in Gombong aan een weg die slechts aan één zijde was bebouwd; de huizen keken uit op een grasvlakte met als achtergrond sawahs (natte rijstvelden) en bergen. Aan het eind van de weg was de woning van de overste, recht tegenover de muziektent waar elke dinsdagavond de militaire kapel een uitvoering gaf.

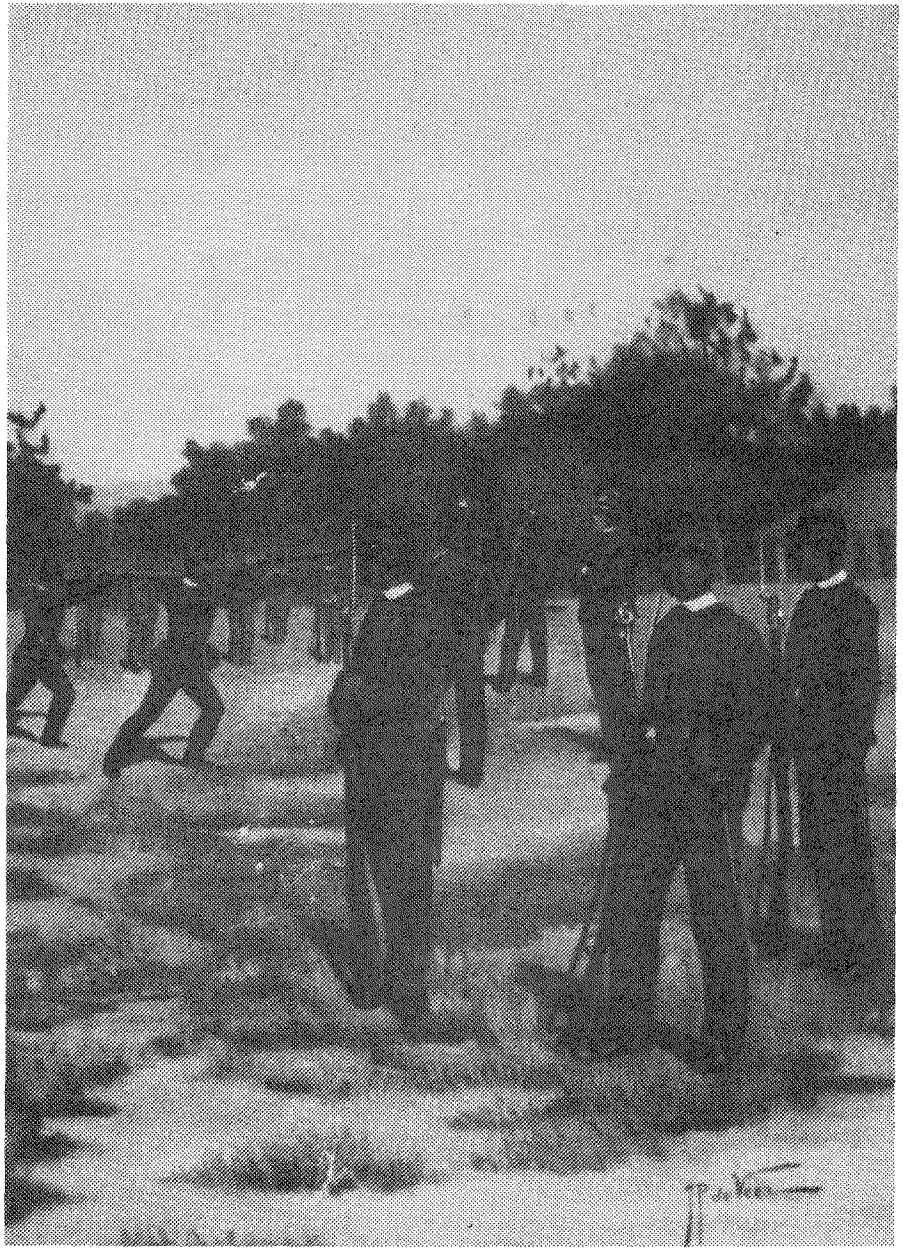

Naar een schilderij van J. P. de Veer, '1898 Pupillen te Gombong'. Vanaf 1877 konden ook kinderen van 'Afrikaansche, Ambonneesche en Inlandsche Militairen' pupil worden.

Na afloop taptoe en dan marcheerde de kapel met heuse en walmende flambouwen bentengwaarts. (benteng = fort).
Wij woonden nàast de overste, wiens naam ik mij niet meer kan herinneren. Puttend uit mijn herinnering en met behulp van het officiersboekje waren de medebewoners van de straat achtereenvolgens J. S. Rosier, J. van der Meulen, L. W.F. de Haze Winkelman, C. D. Brandt, Berkelaar en de officier van gezondheid wiens naam mij ook niet te binnen wil schieten.
Erg ondankbaar, want hij heeft het wel druk met mij gehad in verband met de vele kwetsuren en opengehaalde huid die ik als kind altijd opliep tijdens stoeipartijen met schoolkameraadjes en het uithalen van kattekwaad dat nog net (niet) door de beugel kon.
Vervolgens kwam de cantine waar elke zaterdagavond een filmvoorstelling was met Tom Mix, Buster Keaton of Charly Chaplin. Ook was er een bibliotheek waar ik voor het eerst kennis maakte met Old Shatterland en Winnetou. Naast de cantine was het zwembad met twee bassins; één voor de officieren en burgers en een lager gelegen bassin voor de 'minderen'. Het water uit het officiersbassin liep via goten in het andere bassin. Elke zondag was het zwemdag; na afloop mochten wij van Pa naar de cantine om een reep chocolade van Van Houten (uit blik) te halen. En tenslotte, geheel aan het begin van de weg, het fort, de benteng zoals wij het zeiden.
Als 'anak litman' (luitenantskind) had ik zo mijn privileges. Allereerst bij de cantinebaas. Mijn vriendjes en ik hadden elk een gietvorm om soldaatjes te gieten, maar waar haalde je het lood vandaan? Het verzamelen van lege tandpasta-tubes zette geen zoden aan de dijk. Maar de cantinebaas had een bak met loodjes (waarvoor weet ik niet) en soms kreeg ik een handjevol van hem. Als er geen schietoefeningen waren, dan zochten wij kogels in de aarden kogelvangers op het schietterrein en dat leverde een heel wat beter resultaat op dan tubetjes verzamelen. Overigens heb ik de sergeant-terreinbewaker de stuipen op het lijf gejaagd door in een onbewaakt ogenblik mijn vingers te stoppen in de lopen van zijn dubbelloops jachtgeweer. Het wapen bleek geladen!
Onder het wakend oog van Papa kreeg ik van de ijselijk strenge sergeant Fleur mijn eerste schietlessen met de karabijn M95. De sergeant zette een prisma op de loop en controleerde daarmee of ik wel op de schijf richtte . . . . .
Eens heb ik de benteng van binnen mogen zien en toen ben ik in een schietgat van een metersdikke muur gaan liggen, op dat moment helemaal niet bevroedend dat ik veertig jaren later de geschiedenis van onze overzeese forten onder de loupe zou gaan nemen.
In zijn werk 'Herinneringen van een Indisch officier' van W. A. van Rees beschrijft de 'Ik'-figuur, Robert, de bouw van dit fort. Het zou een machtig bouwwerk worden, hèt Reduit van Java! Maar naarmate de bouw vorderde veranderden de inzichten en het fort werd nooit als zodanig voltooid. Wel heeft het een unieke plaats ingenomen in de Indische militaire geschiedenis, met name was er de pupillenschool in gevestigd. De pupillen waren kinderen die door Europeanen bij inheemse vrouwen waren verwekt en die in de kampong sociaal ten onder dreigden te gaan. Het was de generaal-majoor J. Penning Nieuwland die had ingezien dat deze jongelui nog bruikbare krachten voor de maatschappij konden worden, indien zij op de juiste wijze zouden worden opgevoed! En zo werd het Nederlands-Indische pupillenkorps opgericht. Het was eerst gevestigd in Kedong Kebo, bij Poerworedjo maar na de verwoesting van het kampement aldaar door natuurkrachten werd het korps overgebracht naar Gombong (1854).

De aanmelding als pupil was niet vrijwillig; van een jochie van zeven jaar (de leeftijd om aangenomen te worden) kon moeilijk worden verwacht dat het al een 'studie-richting' had uitgezocht. Nee, het was mama of de 'voogd' die de lastig wordende jongen aan de school aflevérde. Hier kregen de pupillen een op militaire leest geschoeide opleiding en zij leerden er lezen, schrijven, rekenen, aardrijkskunde en geschiedenis. Daarnaast ontvingen zij een ambachts-opleiding voor timmerman, kleermaker of schoenmaker terwijl de technische meest geavanceerden naar de geweermakersschool mochten. Ongeacht de leeftijd op het moment van de toelating (men was meestal tussen de zeven en tien jaar) werd de opleiding afgesloten met de overgang naar het Leger. De jongelui konden de dienst niet verlaten vóór de leeftijd van 28 jaar, behalve in geval van lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid dan wel bij onverbeterlijk slecht gedrag. Maar, niet allen behoefden echter ongegradueerd soldaat te blijven. Reeds op de pupillenschool werden pientere jongelui opgeleid voor toekomstig onderofficier. Zij kregen dan onderricht in compagnies administratie en aangelegenheden betreffende de menage, of in rechtlijnig en topografisch tekenen.
Uiteraard waren de pupillen geuniformeerd en hun uitrusting bestond uit drie hemden, twee linnen kielen, twee linnen pantalons, twee paar schoenen, een haarkam, een kabaja, twee slaapbroeken, twee zakdoeken, twee handdoeken, een kwartiermuts, een klerenborstel en een schoenenborstel. Niet in gebruik zijnde uitrustingstukken moesten netjes worden opgeborgen in het soldatenkistje. Officieel genoten de pupillen soldij, maar in de praktijk verdween dat in de menage pot. Naar gelang van de leeftijd kreeg de pupil wel een zakgeldje maar dat gold alleen voor negenjarigen en ouderen.
Vanaf zijn negende ontving de pupil per vijf dagen vijf duiten, op zijn twaalfde jaar tien duiten, waarna hij op zijn zestiende vijftien duiten per vijf dagen kreeg.
Veel was het niet, maar de warongs (inheemse eetstalletjes) waren goedkoop en de kazernevoeding was beslist niet slecht. Ook werd aandacht geschonken aan de geestelijke verzorging. Hoe men indertijd de protestanten van de katholieken heeft weten te onderscheiden zal wel altijd een raadsel blijven. Catechisatie werd er niet gehouden, wel werden er lessen gegeven in algemene zedenleer op basis van algemene beginselen van de godsdienst. Algemener kon het niet. Inderdaad werd er ook gebeden, maar weer in algemene termen, dus zonder een godsdienstig kleurtje te bekennen. Indien echter een pastoor of dominee 'mampirde' (langs kwam) dan kreeg deze altijd gelegenheid om voor zijn eigen geloofsgenoten een godsdienstoefening te houden.
In de vrije tijd werd militaire muziek beoefend, zoals het bespelen van trompet, hoorn of fluit en men deed ook aan zingen. Met het zingen van vaderlandse soldatenliederen beoogde men de krijgsmansgeest aan te kweken en hiermee vulde men bovendien de tijd die anders in ledigheid zou zijn doorgebracht. Ja, ook toen was er al vrijetijdsbestding!
Hoe jong zij ook waren, de pupillen vielen onder de krijgstucht, zij het dat de straffen waren aangepast aan leeftijd en karakter van de jeugdige delinquent. Onderwijzers en opvoeders moesten doordrongen zijn van het feit dat de pupillen eigenlijk wezen waren en dat het hún taak was zoveel mogelijk in het gemis aan ouderschap tegemoet te komen. Vandaar dat aan eventuele straffen eerst een vermanend woord of een waarschuwing voorafging. Bleek echter de pupil bij herhaling niet bereid de woorden van zijn meester ter harte te nemen, ja, dan moesten de billetjes letterlijk bloot en kwam de rottan er aan te pas. Het áántal slagen werd bepaald door de korpscommandant, de tóédiening geschiedde door mede-pupillen.

Kennelijk verwachtte men hiervan een preventieve werking . . . . .
De pupillenschool werd in 1912 opgeheven. In mijn jeugdjaren lag in de benteng een depot-bataljon. Gombong heeft vóór de Tweede Politionele Actie (1948) in het gebied van de demarcatielijn gelegen; het was daar allebehelve rustig. Of het oude fort er nu nog staat is mij niet bekend, maar hopelijk kan één onzer leden mij nader informeren.

BELEVENISSEN VAN EEN VERZAMELAAR door L. J. A. M. van Winden.

Het woord 'verzamelen' vormde in vroeger tijden een accociatie met 'levensbehoefte'. Dit bestond vnl. uit het vergaren van directe middelen van bestaan, hetzij in de vorm van voedsel dan wel ten behoeve van kleding en/of schuilplaats. Heden ten dage is 'verzamelen' synoniem aan hobby. Het bijeenbrengen van meestal gelijkgerichte zaken tot een verzameling die met levensbehoefte niets meer uitstaande heeft. Thans vormt dit een van de vele uitingen van vrijetijdsbesteding, en hoe! De objecten, di verzameld worden zijn legio en van een verscheidenheid, die gelijk is aan het spreekwoord: 'Zoveel hoofden, zoveel zinnen!' Bij bezoeken aan internationale en landelijke ruilbeurzen wordt men geconfronteerd met de meest uiteenlopende verzamelingen.
Onbegrijpelijk is soms de vindingrijkheid, die dan hierin tentoongespreid wordt. Of dit al dan niet waardevolle voorwerpen betreffen, is van ondergeschikt belang.
Uit de interessegebieden, die opgenomen zijn in onze vereniging en de belangstelling hiervoor, blijkt, dat ook wij vele notoire verzamelaars in onze kring tellen en wel op allerlei gebied.
Ook ondergetekende rekent zich graag tot het gilde van verzamelaars. Reeds meer dan vijftien jaar houd ik mij intensief bezig met het verzamelen van hoofdzakelijk Europese 'blanke wapens'. Daarbij beschouw ik uiteraard mede als hobby: het navorsen van mogelijk historische achtergronden en herkomst van de in mijn bezit zijnde wapenen.
Om de beantwoorden aan de titel van deze rubriek, wil ik gaarne een kleine bloemlezing geven omtrent ervaringen, die ik deed bij het verwerven van sommige wapens, alsmede over de wijze waarop ik bijzonderheden van diverse wapens achterhaalde.
De aanvang was echter niet bijzonder emotioneel, maar toch wel enigszins het vermelden waard. De eerste aanwinst was een Belgische statie-degen uit het midden van de vorige eeuw en destijds in gebruik bij een tamboer-maître. Na een wandeling door Den Haag, nu precies zeventien jaar geleden, wilde ik op de tram stappen om huiswaarts te gaan, toen mijn aandacht werd getrokken door die degen, die in zijn volle lengte in een winkeldeur van een antiekzaak hing. Mijn belangstelling werd hierdoor zodanig gewekt, dat ik prompt de eerstvolgende tram miste. De vraagprijs voor de degen was *f* 10,--. Deze kans wilde ik toch wel benutten. Daar ik echter juist tevoren diep in de beurs had moeten tasten ter gelegenheid van enkele verjaardagen, werd met de koopman overeengekomen om handgeld te betalen ad *f* 2,50, waarop de degen werd gereserveerd. De reis naar huis vise versa werd nog nooit zo vlug gemaakt. Het begin van een, althans in gedachten, opgezette verzameling was hiermee gemaakt.
Het verwerven van een Chinees mandarijn- of tweelingzwaard wil ik hierbij ook niet onvermeld laten. Op een zondag, nu eveneens meer dan tien jaar geleden, werd een bezoek gebracht aan de onvolprezen zogenaamde 'Vogelkesmarkt' te Antwerpen. Rond deze markt bevinden zich enige gerenommeerde antiekzaken, waarbij voor entree (inkom) enige frankskes moeten worden geofferd aan de 'uitbater' (eigenaar). In één van die zaken trof ik midden in een ontstellende hoop 'oud ijzer' eerdergenoemd dubbelzwaard. Een dergelijke bewapening bestaat gewoonlijk uit twee identieke zwaarden in een schede.

In de chinese vechttactiek wordt namelijk van beide korte zwaarden tegelijkertijd gebruik gemaakt, namelijk één tot de aanval en één ter verdediging. Terug naar de winkel, waar de prijs werd gevraagd, in de veronderstelling, dat deze gering zou zijn, gezien het feit, dat het wapen zo hulpeloos tussen gebruiksijzer lag. Maar deze keer had ik buiten de waard, in dit geval buiten de uitbater, gerekend. In zeer sappig vlaams werd het zwaard geprezen en met veel kennis van zaken werden alle materialen belicht, waaruit een en ander was opgebouwd. In mijn gedachten zag ik bij elke geprezen kwaliteit de koopprijs tot recordhoogte stijgen. Deze vormde dan ook de apotheose van zijn betoog. Nu was het de kunst hier iets tegenover te kunnen stellen. Negatieve punten kon ik niet noemen, maar de prijs moest toch drastisch omlaag. Uiteindelijk konden twee fraai bewerkte Nederlands-Oost Indische dolkjes uitkomst brengen en werden die ingeruild, zodat de nettoprijs enigszins dragelijk werd. Dit keer dus geen Europees exemplaar, doch wel een zeldzaamheid voor de verzameling.

(wordt vervolgd)

## EEN VERGETEN SOLDAAT. JAMES PHILIP O'REYLLY, GRAAF VAN BRENY

door M. R. H. Calmeyer.

Bij geschiedkundig en genealogisch onderzoek aangaande de Nederlandse Bovenwindse Antillen, St. Eustatius, St. Maarten (Ned. deel) en Saba, ontdekte ik een militaire figuur, die in het laatste kwart van de 18e eeuw aldaar een zekere rol heeft gespeeld, doch in geen enkele publicatie wordt genoemd, n. l. James Philip O'Reylly, zich noemende graaf van Breny.
Nu is het wel zo, dat de dood hem heeft weggerukt alvorens hij de bekroning van zijn arbeid kon zien, doch, eenmaal aan het licht gebracht, wil ik zijn nagedachtenis toch niet in de vergetelheid laten terug zinken.
Ter inleiding enkele woorden over terrein en omstandigheden van zijn werkzaamheid in Nederlandse dienst. Het Caraïbische eiland St. Eustatius werd in 1636 namens de West Indische Compagnie (W. I. C. ) bezet, de beide andere genoemde eilanden iets later. De eilanden in de Caraïbische Zee vormden tijdens de zeilvaart begeerde objecten voor de elkaar beconcurerende zeevarende mogendheden, Spanje, Portugal, Frankrijk, Engeland en de Republiek der Verenigde Nederlanden en wisselden dan ook herhaaldelijk van bezitter. Ook het Nederlandse hoofdeiland, St. Eustatius, ontkwam hier niet aan, te minder omdat Heren X, de bewindhebbers van de W. I. C., zich aan de defensie weinig lieten gelegen liggen. Reeds bij het begind der kolonisatie was bij de hoofdlandingsplaats het nog bestaande fort Oranje gebouwd, terwijl ook elders hier en daar een batterij werd aangelegd. Het garnizoen bestond uit 50 tot 60 meest in Zeeland aangeworven vrijwilligers van dikwijls slecht allooi uit aller heren landen.

Onder hoogte en laagte punten kwam het eiland tot zekere welvaart, waartoe transito handel meer bijdroeg dan de omstreeks 75 suiker- en veeplantages. De Amerikaanse Vrijheidsoorlog van 1773 tot 1784 bracht het eiland in een stroomversnelling waarbij de transitohandel op de opgestane gewesten de scheepvaartbeweging deed aanzwellen tot een recordcijfer van 3571 ingeklaarde schepen in 1779 en de Statiaanse kooplieden schatten verdienden.
Dit werd echter de oorzaak van de ondergang van wat toen werd genoemd 'The Golden Rock'. 3 Februari 1781 werd het vrijwel weerloze eiland door een sterke Britse vloot onder admiraal Rodney met 3000 man landingstroepen aan boord genomen en vervolgens grondig uitgeplunderd. De Engelse bezetting duurde niet lang, want 25 november 1781 werd St. Eustatius bij verrassing overmeesterd door de Franse koninklijke troepen onder markies de Bouillé, door de inwoners als bevrijders begroet.

Hiermede verschijnt Philip O'Reylly op het toneel, want hij diende als luitenant in het Ierse Regiment Dillon in dienst van de Koning van Frankrijk en maakte deel uit van de 900 man bezettingstroepen. Hieruit blijkt, dat hij van huis uit een rooms katholieke Ier en ongetwijfeld een Jacobiet (aanhanger der verdreven Stuarts) was. Deze hadden na de slag aan de Boyne in 1690 bij duizenden Ierland verlaten om in vreemde krijgsdienst te treden. Een naamgenoot van Phillip O'Reylly, Alexandre O'Reylly (1735-1794), zich ook van de gravelijke titel bedienende, was in Spaanse dienst getreden en had het daar tot veldmaarschalk gebracht.
Het blijkt Phillip O'Reylly op St. Eustatius goed te zijn bevallen, want april 1783 verkreeg hij ontslag uit de Franse dienst, na reeds 9 februari 1783 de eed van trouw aan de Staten-Generaal te hebben afgelegd. Wellicht had zijn toen reeds voorgenomen huwelijk daartoe niet weinig bijgedragen. 4 Februari 1784 huwde hij in de gereformeerde kerk te St. Eustatius (nu een ruïne) met de 26-jarige Anna Catharine Seys. Hij blijkt dan 24 mei 1757 geboren te zijn te Westmeath in Ierland en geeft merkwaardigerwijze op Luthers te zijn. Sedert 1780 bestond op St. Eustatius een lutherse gemeente en O'Reylly moet zich hiertoe aangetrokken hebben gevoeld, want, hoe groot de verdraagzaamheid ook was, enig maatschappelijk voordeel kon alleen worden verwacht van het lidmaatschap van de gereformeerde staatskerk.
Bij het vorenbedoelde huwelijk trad als getuige voor de bruidegom op kolonel Thomas Fitzmaurice, de door de Bouillé benoemde militaire commandant van het eiland.
Van de zijde van de bruid verklaarde haar vader, Jacobus Seys Sr., dat het huwelijk niet tot zijn genoegen was, doch dat hij dit, door meerderjarigheid (boven 25) van zijn dochter niet kon beletten. Jacob Seys Sr. was een welgesteld planter, wiens nalatenschap na zijn dood in 1791 op 81.000 pesos (rijksdaalders) werd geraamd. Hij zal zijn schoonzoon een vreemde avonturier hebben gevonden.
Enkele dagen na de bruiloft, 7 februari 1784, werd St. Eustatius door de Fransen aan de Staten-Generaal en daarmede aan de W.I.C. teruggegeven. De Bouillé had St. Eustatius omringd met een krans van forten. Oud-commandeur de Graaff, die, na de capitulatie van 1781 naar Nederland was gezonden, verklaarde na zijn terugkeer in 1783 dat het eiland in een formidabele staat van defensie was gebracht. Wat betekenen echter forten zonder bezetting?
De door de Fransen aangewezen civiele bestuurder Charles Chabert Sr., een Nederlander van Franse afkomst, bleef nog in functie tot een nieuwe bewindhebber door Heren X zou zijn aangewezen. O'Reylly solliciteerde aanstonds, bij hem naar de functie van commandant van Fort Oranje, doch waarnemend commandeur en raad gaven de voorkeur aan de vroegere commandant kapitein A. Ravené. Hierbij liet O'Reylly het echter niet zitten. In een rekwest aan Heren X, reeds van 4-3-1784, herhaalde hij zijn sollicitatie. Hij betoogde daarbij, dat hij zich in Franse dienst had toegelegd op de vestingbouwkunde. Hij wees op de fortificaties aangelegd door de Fransen en stelde voor het nog niet voltooide fort op de berg Panga uit te breiden tot een centraal reduit. Mits van het nodige voorzien zou, bij een nieuwe vijandelijke landing, hier geruime tijd weerstand kunnen worden geboden. Men zou dan tenminste gunstige voorwaarden kunnen bedingen en zich niet, als in 1781, op genade of ongenade behoeven over te geven. Vermoedelijk vertrok hij daarna naar Nederland om zelf zijn zaak en die van de eiland-defensie bij Heren X te bepleiten, want daar werd hij 7 october 1784 in dienst der W.I.C. genomen in de rang van luitenant-kolonel op een tractement van ƒ 40,-- 's maands en met de bestemming tot troepencommandant op de Nederlandse Bovenwindse eilanden.

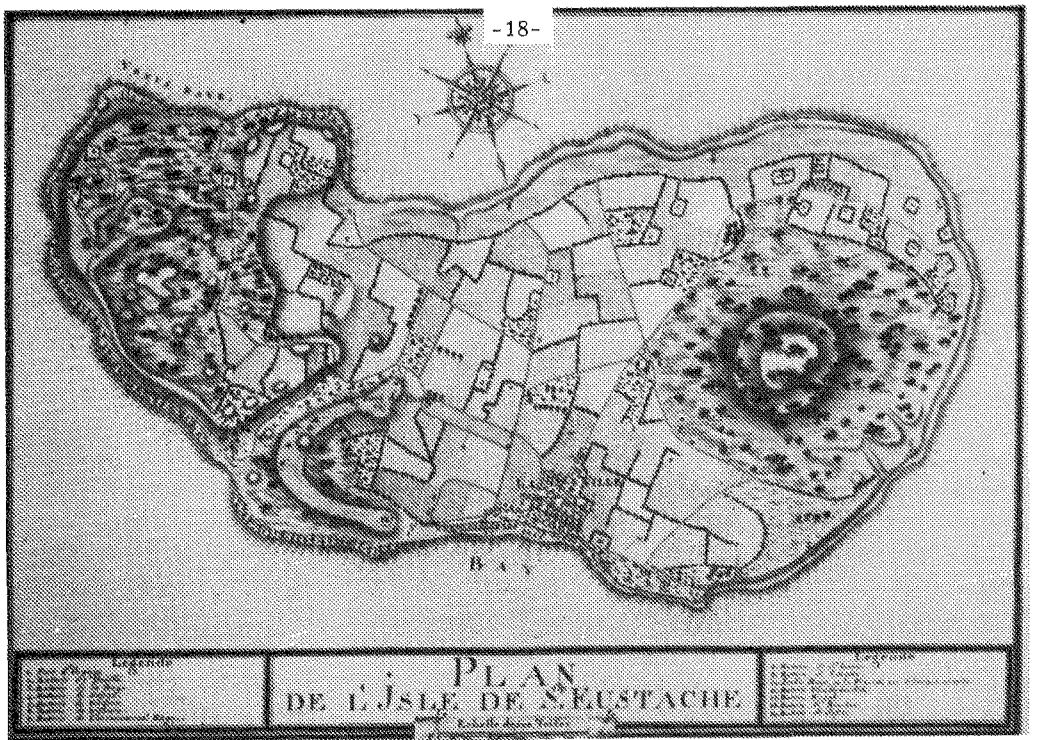


Plan van St. Eustatius vervaardigt tijdens de Franse bezetting van dit eiland van 1781 tot 1784 voor Koning Lodewijk XVI. Het fraai gekleurde origineel bevindt zich thans in de Bibliotheque Nationale te Parijs.

Hij gaf daarbij op te zijn geboren te St. Omer in Vlaanderen, doch in een rekwest van 8 april 1788 verontschuldigde hij zich voor deze onjuiste opgave en gaf hij als juiste geboorteplaats op County West Meath in Ierland. Hij had de eerst genoemde plaats opgegeven omdat hij bevreesd was voor Britse maatregelen wegens het in vreemde krijgsdienst treden.
Deze vrees doet wat eigenaardig aan, omdat hij reeds in Franse dienst tegen de Engelsen had gestreden, maar wellicht oordeelde hij dat zijn nieuwe benoeming meer aandacht zou trekken en had hij nog familie of bezit in Ierland. Hoe dit zij, op 25 maart 1785 keerde hij op St. Eustatius terug en werd 31 maart van het zelfde jaar door de inmiddels benoemde goeverneur van St. Eustatius, St. Maarten en Saba, Abraham Heyliger geïnstalleerd. Dit was de eerste bewindvoerder dezer eilanden die de titel gouverneur, hoger dan commandeur, kreeg en hij werd tevens benoemd tot de nieuw ingestelde functie van kolonel der militie, te vormen uit de gewapende burgerij. De op haar laatste benen lopende W. I. C. (1792 nam de Republiek haar bezittingen en schulden over) bleek toch iets te hebben geleerd (zij het te laat) en enige aandacht aan de verdediging van het zich weer herstellende St. Eustatius te willen besteden. Het garnizoen werd, behalve met luitenant-kolonel O'Reylly, uitgebreid tot een kapitein (A. Ravené), een luitenant (Daniël Haley Heyliger, kleinzoon van de gouverneur), een vaandrig, een adjudant, een chirurgijn, zeven sergeants, veertien korporaals, een konstabel (geschutmeester, Abraham Heyliger Jr., zoon van de gouverneur, en door deze benoemd om hem aan een baantje te helpen), drie tamboers en 71 soldaten, totaal 102 man.

Een verdubbeling dus t. a. v. voor 1781, doch slechts 1/9 deel van wat de Fransen nodig hadden geoordeeld.
De nieuwe troepencommandant wijdde zich met ijver aan zijn taak. Het dommelige leven op Fort Oranje werd vervangen door dagelijkse geschut exercitiën aldaar en op de andere forten. In een rapport van 12 september 1785 meldde O'Reylly dit aan Heren X, er aan toevoegende dat de Compagnies-artillerie 'admirabel' werd. Tevens deelde hij mede, dat de konstabel Abraham Heyliger, ontslag had gevraagd en verkregen omdat O'Reylly hem wegens herhaald plichtsverzuim in arrest had doen stellen. Een daad van morele moed in een tijd toen nepotisme normaal was.
Zijn huwelijksgeluk duurde niet lang, want 29 april 1787 verloor O'Reylly zijn echtgenote, hem een dochter Maria Adelaïde nalatende. Ter vaststelling van haar moederlijk erfdeel werd kort daarna een inventaris van de boedel opgemaakt. Deze maakt, met het gebruikelijke mahonie meubilair en tafelzilver, een welvarende indruk. Het huispersoneel telde een mulattin, vier negerinnen en een huisjongen. Aan beesten waren er een rijpaard met harnachement, een koe, drie schapen, dertien kalkoenen en 28 hoenders. Geen baar geld, maar dat kon met een tractement van 40 gulden 's maands ook toen niet worden verwacht.
Op 5 september 1787 richtte O'Reylly zich opnieuw tot Heren X er op wijzende, dat 'De Hoven van Groot-Brittannie en Frankrijk grote oorlogsprepararien maken'. Hij achtte het daarom zijn plicht zodanige maatregelen aan'het verlichte oordeel' der heren te onderwerpen als tot verbetering der defensie van St. Eustatius konden strekken. Deze maatregelen omvatten het volgende. Het aantrekken van de 25 militairen op St. Maarten naar St. Eustatius teneinde de bezetting van de buiten batterijen te versterken. Het eerstgenoemde eiland zou wel is waar dan geheel worden ontbloot, maar wie alles wil verdedigen verdedigt niets.
Het waar nodig repareren van de batterijen, onder prijs geven van de waardeloze batterij de Bouillé. Het hernieuwde voorstel het fort op de berg Panga uit te bouwen tot een reduit en het te proviandeeren. Het uitgeven van munitie aan de inmiddels in acht 'Oranje-compagniën' georganiseerde burger-militie. Het uit deze militie vormen van een vrijwillig ruiterkorps als mobiele reserve. Stuk voor stuk verstandige voorstellen, maar antwoorden deden de verlichte Heren in patria niet!
Het volgende jaar (de datum is in het huwelijksregister niet meer leesbaar) 1788 hertrouwde O'Reylly bij volmacht met de 34-jarige 'jonge dochter' Maria Magdalena Rouvelet, wonende op het Franse deel van St. Maarten, maar geboren te St. Eustatius en gereformeerd.
Hij zelf wordt weer opgegeven als luthers.
Reeds 23 september 1789 kwam Phillip O'Reylly op slechts 32-jarige leeftijd te overlijden, zonder testament na te laten. Zijn weduwe aanvaardde de erfenis onder acte van 'praejuditie', maar verklaarde zich, uit eerbied voor haar overleden echtgenoot, wel genegen zijn begrafenis te betalen. Kort daarna werd hun dochter Louise geboren.
Als slot het volgende. Nadat de W. I. C. 31 december 1791 door de Staten-Generaal was opgeheven, zond men twee compagnieën van het 3e bataljon infanterie, de 3e en 5e, naar St. Eustatius, die werden verenigd met het reeds aanwezige garnizoen. In 1795 werd in Nederland de Bataafse Republiek uitgeroepen, onder bezetting door Franse 'bondgenootschappelijke' troepen. Op 14 april 1795 kwam op St. Eustatius uit Guadeloupe een Franse deputatie aan en deze eiste dat ook dit eiland zich onder Franse bescherming zou stellen.

De waarnemend gouverneur Joannes Runnels en de Raad meenden niet anders te kunnen handelen dan het moederland en daarop deden de 'sans-culottes' (te onderhouden door de burgerij), ook hier hun intrede. Met de welvaart van St. Eustatius was het voor goed gedaan. Phillip O'Reylly had, als goed soldaat, zijn best gedaan dit te voorkomen en, denkende aan het gezegde 'tel de uitslag niet, maar tel het doel alleen', verdient hij dus een klein plaatsje in onze militaire historie.

Bronnen. Het vorenstaande is ontleend aan het oud-archief van het eiland St. Eustatius (beginnende 1781, daar de voorgaande archivalia bij de plundering van dit eiland door Rodney in genoemd jaar werden vernield, behoudens de gereformeerde Doop- en Trouwregisters), zomede aan deze registers, lopende van 1709/1710 tot 1791. Voorts aan de 'Brieven en papieren van St. Eustatius, enz.' in het archief der Tweede W.I.C.
Ik maak van deze gelegenheid gebruik mijn dank voor de verleende medewerking te betuigen aan de Sectie Krijgsgeschiedenis en aan Mejuffrouw van Marle van het Algemeen Rijksarchief, waar genoemde archivalia berusten.

## UIT HET DAGBOEK VAN LUITENANT DONCK (IV)

door C. A. Heshusius.

### Plaatsing in Batavia bijna ten einde, maar Donck weet het nog niet.

Het leven in het garnizoen van de hoofdstad was beslist niet saai. Het was erg veelzijdig zoals wij reeds zagen. In het dagboek lazen wij ook het nodige over het drukke oefenprogramma: 'Het Indische leger houdt veel marsoefeningen. Vandaag, donderdag, hadden wij weer een oefening in het afleggen van afstanden. De natte moesson neemt afscheid; de zon gaat lekker op je body branden, vooral als je door de alang-alang velden moet tippelen, wild gras van manshoogte met vlijmscherpe kanten. In verband met hetgeen voor vrijdag op het programma stond ging ik vroeg op stok'. (deze komende vrijdag had men schietoefeningen). 'Schieten; dus vroeg op, want om zes uur moet het eerste schot vallen. Tegen negen uur is de lucht al in zodanige trilling dat de schijven op en neer dansen. Half vijf reveille. Drie kwartier later stapte ik de deur uit. In het oosten begon de lucht te kleuren toen wij al buiten de stad liepen. Alles was nog in rust, het was een pracht morgen. Als de compagnie tegen zes uur op het terrein aankwam kon ik mijn kapitein melden dat alles in orde was. De oefening nam een aanvang. Braaf en warm kwam ik tegen de middag thuis'. De schietbanen voor het garnizoen Batavia lagen ten westen en ten oosten van het Waterlooplein, op een afstand van circa drie kilometer, bij Kebon Djahé en bij Soenter, allebei in moerassige streken met sawah's en veel water, zodat de kogels verderop terecht kwamen in de modder en niet in de bewoonde wereld.
Dat vanwege de hitte de schietschijven om een uur of negen niet meer goed te zien waren vanwege de trillingen, is volkomen juist en geen sterk verhaal. Als de zon maar goed brandde en er geen beschutting was in de kuststreken, kon men de schijven moeilijk meer zien en had een oefening eigenlijk maar weinig waarde. Om de schutters zo goed mogelijk te laten schieten was op het schietpunt een klein afdakje gemaakt waaronder de schietinstructeur en de schutter plaatsnamen zodat men in de schaduw was en de zon aldus niet kon schijnen op vizier en korrel van geweer of karabijn.
Men moet echt in de tropen geleefd en gewerkt hebben om te kunnen beseffen hoe uitdagend heerlijk de vroege oechtenden zijn

Een ieder blaakt dan nog van energie en het zijn de beste uren van de dag. Als de zon eenmaal hoog aan de hemel gestegen is, dan dalen de prestaties van alle mensen zienderogen.
Het daarna komende weekend kon ditmaal niet worden benut voor het maken van een uitstapje. Donck had dienst en ook van een tocht naar Priok voor zwemmen en strandleven kon dus niets komen. 'Broer Piet had mij zondag naar Priok willen meenemen om te gaan zeilen, maar de weekdienst en op zondag de dagdienst bonden mij. Op zondag dagdienst, dus controle op de dienst in de tangsi; of wel bij het soepeten, middageten, fourageren en avondappèl'.
Het 'soepeten' was het typische KNIL-woord, ingeburgerd voor de lunch. Dan at de europese soldaat inderdaad een bord stevige soep, erwtensoep of bruinebonensoep en de inheemse soldaat rijst met een groentegerecht. Een bekend trompet- of hoornsignaal in de kazernes was dan ook dat van 'soepeten'.
Op de daaropvolgende maandag ging het oefenprogramma door en werd er alweer geschoten, nu zowel vroeg in de morgen als in de namiddag nà drie uur, wanneer de zon geen spelbreker meer was op het schietterrein. Het waren zware dagen en in het dagboek vertrouwt Donck ons toe dat hij bijzonder moe was. Hij had het garnizoensleven nu een maand meegemaakt en het zou heel binnenkort plotseling afgelopen zijn. Een dezer dagen nog de beëdiging van een onderluitenant en een poos exerceren op het grote Koningsplein. Na afloop daarvan moest hij naar de Benedenstad: 'Om in een der geniemagazijnen de inventaris na te gaan van een zending van gouvernementsgoederen uit Holland. Men vraagt niet of je ook enig begrip hebt van de verschillende voorwerpen'.
En op een zondag die heel anders zou aflopen dan onze luitenant verwacht had, was hij met broer Piet toch maar weer naar Tandjong Priok geweest, waar hij met hem en andere kennissen was gaan varen met een stoombarkas.

Een spoedoverplaatsing.

Toen Donck op die zondag 26 maart 1899 in de avond thuis met zijn broer op de voorgalerij zat, gebeurde er iets wat niet alledaags was: plotseling stond de majoor Roijen voor hen. 'Kreeg ik bezoek van de bataljonscommandant die mij mededeelde dat woensdag een detachement van 75 man met twee officieren naar Bangka moest en zulks in verband met een oproer van chinese koelies in de tinmijnen. Oh, dat lijkt mij wel, alhoewel het mij vreemd voorkwam dat ik als totok daarbij ingedeeld was'.
Zeker in die tijd was het in het KNIL zo dat op korte termijn troepen uit Java naar ieder punt van de Buitengewesten moesten kunnen worden gedirigeerd. Men kan zeggen dat de eenheden op Java 'stand-by' waren voor de Buitengewesten indien daar ergens een opstand was uitgebroken. Als de noodzaak er was konden overplaatsingen en vertrek vlot plaatsvinden: en nu was dit het geval voor het eiland Bangka, gelegen op circa 300 km noordoostelijk van Batavia.
Op maandag moest Donck verschillende dingen regelen. "In verband met mijn vertrek moet ik mijn huis leeg maken want als de plaatselijke adjudant het huis aan andere officieren kan geven dan krijg ik de ƒ 70,-- vergoeding van huishuur. Dus alle meubels weer weg, de gasleiding afsluiten, alles inpakken, de grote koffer naar kennissen; slechts weinig bagage mede.
Nog enige inkopen doen voor eventueel veldleven'.
Dat huis, deze dienstwoning kon natuurlijk ook weer gemakkelijk worden overgegeven.
Als dat vlot gebeurde, kreeg Donck nog een geldsom die zeker in die tijd niet te versmaden was. Wij weten nog niet wat hij netto verdiende, misschien blijkt dit wel uit de volgende hoofdstukken van zijn dagboek.

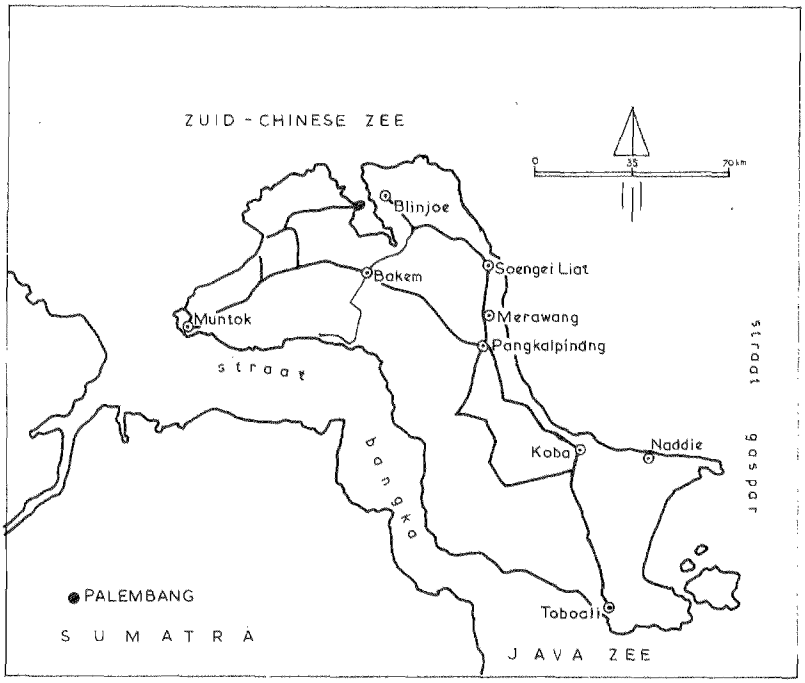


BANGKA

Voor een vrijgezel was een overplaatsing natuurlijk ontzettend gemakkelijk en de laatste dag in Batavia - na slechts 33 dagen - was luitenant Donck druk bezig met het regelen van zijn vertrek. 'De morgen bestemd voor het in orde maken van het detachement. 's Middags bij de kapitein een fles champagne gedronken op de goede afloop. 's Avonds afscheid van kennissen en toen ik 's avonds in mijn vrijwel leeg huis terugkeerde, had ik er geen flauwe notie van dat ik in geen paar jaar hier zou terugkeren'.
Nu zou een geheel ander leven beginnen, namelijk dat van de jonge infanterie-officier op de Buitengewesten omstreeks de eeuwwisseling.
De detachering van de luitenant Donck bij het KNIL zou circa 5 jaar duren. In die tijd gebeurde dit vaker. Er gingen meer officieren van de KL voor enige jaren naar het KNIL. Wanneer wij het officiersboekje van het jaar 1899 naslaan, zien wij dat bij de infanterie van de 194 tweede-luitenants (wat een aantal!) er 26 bij het leger in Nederlands-Indie gedétacheerd waren. Van de ruim 400 eerste-luitenants van de infanterie van de K. L. (weer zo'n formidabel aantal) waren er 68 in Indië geplaatst. Nieuwsgierig geworden hoeveel luitenants het KNIL zelf in die tijd bij de infanterie had, zochten wij dat ook op in het officiersboekje. Het bleek dat dit eveneens forse getallen waren, namelijk 124 tweede-luitenants en 387 eerste-luitenants. Wat een aantal; kom daar nou eens om.

De reis naar Bangka

Het eiland Bangka waar nu de reis heen ging lag aan de oostkust van Zuid-Sumatra, een vrij groot eiland, ruim 200 km lang en ongeveer 50 km breed. Niet met hoge bergen, tamelijk vlak, met nogal veel kustmoerassen en met kleinere rivieren.

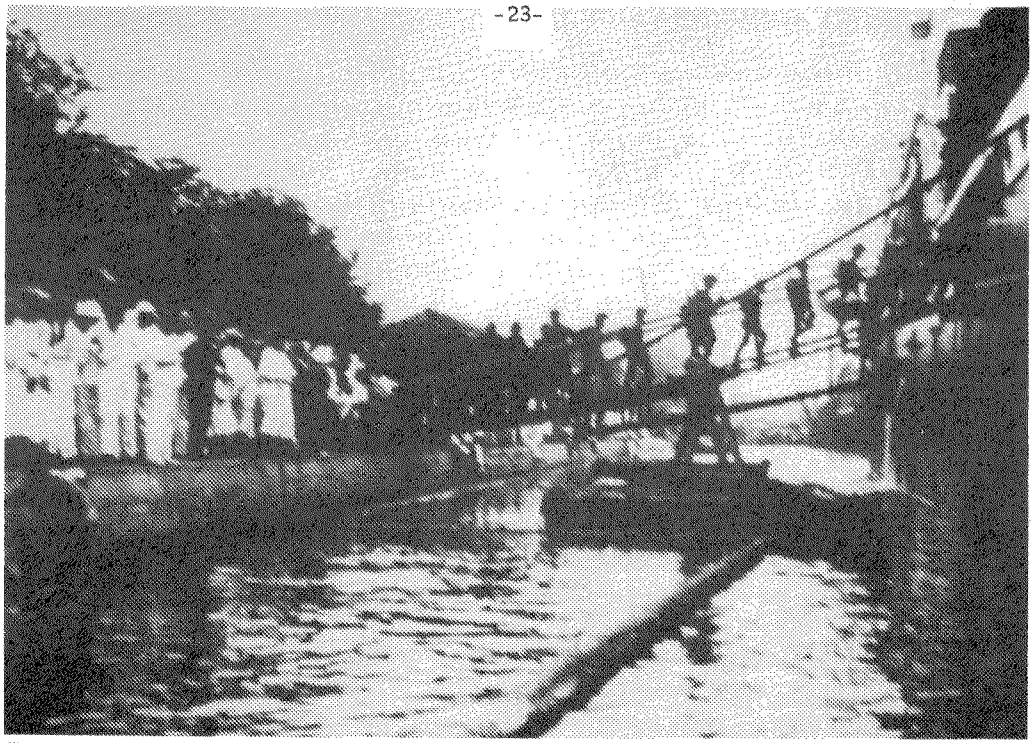

Een foto die wij in het dagboek aantroffen. Het is niet de inscheping van het detachement waarmee Donck in 1899 naar Bangka reisde, maar wel een stereotiep beeld uit die tijd. Eigenlijk zagen de veertig jaren voorafgaande aan de Eerste Wereldoorlog geregeld dit soort tonelen. Inschepende militairen in de havens van Java, het hechte bolwerk. Het waren de grotere en kleinere expedities of 'excursies' naar de Buitengewesten voor het tuchtigen van opstandigen. Het KNIL is altijd een mini-leger geweest met een zeer uitgebreide taak. Op de kade steeds diverse europese burgers, militaire autoriteiten en . . . . burgeressen: het KNIL stond midden in de gemeenschap en men leefde mee met de vertrekkende militairen.

De reis naar Bangka (vervolg)

Samen met het eiland Billiton sprak men van de tin-eilanden omdat daar reeds lange tijd tin werd gevonden. Op Bangka kwamen geen spectaculaire militaire zaken voor; er werd geen krijgsgeschiedenis gemaakt. Dat gebeurde rond de eeuwwisseling wel in het gewest Atjeh en op kleinere schaal op Celebes, op Lombok, Timor, Flores en Djambi op Sumatra, benevens op een paar plaatsen op Borneo. Maar juist daarom vinden wij in het dagboek in de Bangka-periode verschillende heel andere zaken die te maken hebben met het leven van een jonge officier op een van de heel gewone buitenposten, zoals er zovele in de Nederlands-Indische Archipel waren.

Op woensdag 29 maart 1899 was het dan zover in Batavia: 'Vroeg op: om 5.45 uur stond het detachement onder commando van een compagniescollega, Kole, opgesteld. De bataljonscommandant, en daarna ook de plaatselijke commandant hielden inspectie en klokke zes marcheerden wij de tangsi uit.

Muziek voorop, daarachter de militaire autoriteiten die tot het station meegingen en vervolgens het detachement'. Wel een collegiale en prettige wijze van uitgeleide doen wanneer de militaire autoriteiten vóór de troep mee marcheren naar het station.
'Te Priok waren ook verscheidene officieren die ons uitgeleide deden. Kapitein Kooper van de K.P.M. die ik daar ontmoette - hij was medepassagier geweest op de Salak - vertelde mij dat het oproer al gedempt was'. Je vraagt je dan af waarom het detachement dan nog naar Bangka moest. Maar goed ook al was de eigenlijke opstand voorbij, er broeide kennelijk nog wel iets en dus vertrok men: 'Alle officieren die ons wegbrachten hebben met ons het ontbijt aan boord gebruikt. Dat is in Jan Oost een genoegelijke gewoonte. Later op de morgen schonken Kole en ik de heren een glas champagne'. Het afscheid was stijlvol en gezellig. Met z'n allen ontbijten aan boord en dan in de ochtend een glas champagne. Men wist in die tijd inderdaad wat stijl was. Het detachement reisde met het schip de 'Reynst' en om 12 uur voer men de haven uit. Onder de passagiers bleek nog een dame te zijn die Donck kende uit Haarlem, lid van een familie die nota bene nog tegenover hem had gewoond. De wereld was toch wel klein.
De zee was spiegelglad en 's avonds werd aan boord van het kleine schip opgewekt gedineerd. Maar daarna werd het minder mooi weer: 'In de nacht wakker gemaakt door de regen. Een flinke donderbui met slagregens was in de nacht op komen zetten. Door de windkoker sloeg de regen naar binnen en daar mijn couchette onder een patrijspoort stond kreeg ik deze regen op mijn body. Toen ik aan dek kwam bij het ochtendkrieken hadden wij aan de linkerkant de lage moerassige kust van Sumatra. Langzamerhand stoomden wij Straat Bangka in. De vaargeul vormde een zig-zag lijn'. Hoe zou Bangka zijn? Daar hadden de luitenants geen idee van. Donck en collega Kole praatten daarover met de eerste machinist van het schip.
'Deze gaf mij de raad om het avondeten nog aan boord te gebruiken. Het zou goed half zeven worden voor wij op de rede kwamen en uitgaande van de gedachte 'hebben is hebben en krijgen de kunst' raadde hij mij aan eerst aan boord te eten. Collega Kole was er vierkant tegen. Te Muntok zouden wij toch uitgenodigd worden! De loop der gebeurtenissen zou uitmaken dat de eerste machinist gelijk had'.

Ontscheping op Bangka en een avondje hongerlijden.

'Te kwart voor zeven in de avond lagen wij stil. De militaire commandant van Bangka, kapitein Linck, kwam aan boord'. (Deze officier was de commandant van de 'Garnizoenscompagnie Bangka', met de staf en een detachement te Muntok en verder detachementen te Blinjoe, Pangkal Pinang en Toboali). 'Vlug daarop debarkeerde het detachement, na 15 minuten roeien kwamen wij aan op een lange pier waar collega Nieuwenhuis en de kapitein-dokter Salm ons verwelkomden. Na door de beneden-chinese stad gemarcheerd te hebben, steeg de weg naar boven, het europese gedeelte. De benteng (versterking) was voor de onderofficieren en minderen de verblijfplaats; wij officieren zouden in de pasanggrahan onze intrek nemen. Daar was echter niet voor gezorgd'. De pasanggrahan wordt wel eens vertaald door gouvernementshotel, een eufemisme. Meestal was het in die tijd buiten Java een bamboe huisje van zeer eenvoudige soort. Maar goed, als er dan niets anders was dan was zoiets in ieder geval al wat. 'Na wat in de benteng gehangen te hebben nam de kapitein afscheid van ons. Collega Nieuwenhuis bracht ons naar de soos. Maar toen het duidelijk werd dat we ons zelf moesten helpen trokken wij naar de passanggrahan waar de mandoer (beheerder) ons verzocht heel wat geduld uit te oefenen. Hij zou trachten ons nog wat rijst te verschaffen.

Voor Kole was het een beroerde zaak nu hem duidelijk was geworden dat hij het mis had gehad. En ik dit was de eerste keer dat ik mij had laten leiden maar ook de laatste keer. Wachtwoord: zorg voor je zelf'.
Het bleek een vervelende en dure zaak te worden voor de beide luitenants: 'Vrijdag 31 maart 1899. Een ontbijt om niet te genieten; voor pension ƒ 6,-- per dag, neen, dat nooit en dus er op uit om wat anders te krijgen. Een leeg huis werd ons ter beschikking gesteld. Het hospitaal gaf ons twee bedden; collega Nieuwenhuis, celibatair, wilde ons wel in de menage opnemen mits wij meededen met de gamellen uit breiden. Uit het kampement een tafel en een paar stoelen en zo waren we dus voorlopig geholpen. De woningen voor de officieren bestemd zijn van hout. Inrichting zeer eenvoudig'.
Ja, het was niet Batavia. Het woord gamelle is weer zo'n oude militaire uitdrukking. Men bedoelt er mee servies en keukenspullen.

Het weinig opwindende sociale- en militaire leven in een uithoek van Indië

In de kleine plaatselijke soos speelden de weinige Europeanen vaak het kaartspel hombre, iets waar Donck niet aan meedeed; hij voelde er weinig voor. 's Avonds maakte hij dikwijls een wandeling langs de haven en op een zaterdagavond werd daar op de tong-tong geslagen. 'Het signaal dat te kennen gaf dat er een boot was aangekomen met de post'. Een zondagochtend om negen uur 'kwamen de dames en heren bij het postkantoor om zelf brieven en couranten in ontvangst te nemen'. Maandag, 3 april 1899 was het Tweede Paasdag; er werd niet veel gedaan. Donck ging maar weer vanaf 's morgens zes uur een lange wandeling maken in de omstreken van het plaatsje Muntok; hij bekeek daar de flora en de fauna. Hoewel onze luitenant het niet gemunt had op kaartspelen, kwam hij toch wel geregeld in de soos, ook al om daar de mail-editie van de Nieuwe Rotterdamse Courant te lezen. Ergens wel een compliment voor dit reeds oude dagblad dat men tóen reeds las op de buitenposten. Donck zegt er van 'Kan ik dus op de hogte blijven'.
Na Pasen ging de dienst normaal door. Men maakte een lange marsoefening die langs een tinmijn leidde waar Donck het werk in deze open kuilen zag verrichten door de Chinezen. Uiteindelijk werd het tinerts met water schoongespoeld, waarna alles omgesmolten werd tot de bekende tinschuitjes welke vervolgens in primitieve transportmiddelen (karretjes met paarden) werden verplaatst naar de kust.
'Het eigenlijke transportmiddel voor personen is de lig- of draagstoel (tandoe). De bevolking is tot het verrichten van herendiensten verplicht. Moeten gouvernementspersonen en -goederen vervoerd worden, dan moet de bevolking der aan de marsweg gelegen kampongs voor het transport zorgdragen'. Een herendienst - het is nog aan het eind van de negentiende eeuw - was een vorm van belasting betalen. Het systeem was niet zo kwaad als het leek; af en toe het verplaatsen van spullen en dan behoefde men geen belasting te betalen. Niemand lag er van wakker. 'De kapitein die reeds heeft laten doorschemeren dat een van onze beide luitenants naar Pangkal Pinang zou moeten gaan, kan nog maar geen beslissing nemen. Als ik er heen moet zal ik met dat vervoermiddel nog wel kennis maken'. Donck zou dus nog wel eens in een draagstoel over het eiland Bangka worden gedragen. Tegenwoordig zou men zeggen een super-imperialist. Nogmaals, toen dacht men daar niet eens aan en niemand vond het gek. Op een woensdagavond was er, nadat de jeugd in de Soos had gedanst, ook dansen voor de volwassenen. Maar . . . . de heren gingen liever kaarten

'Doch de heren poten zich achter de kaarten en dus is het voor de dames al heel lastig aan het dansen te komen. De harmonie onder de dames laat veel te wensen over; dat begreep ik al gauw toen ik zo hier en daar eens een praatje maakte'. Donck maakte zich in de soos wel verdienstelijk, hij converseerde met de dames - en hoewel het er niet bij staat - nemen we aan dat hij zich toch wel uitsloofde om met de dames te dansen; tenminste, dat zouden wij in dat geval doen als we niet aan het kaarten waren.
En ja, op 7 april 1899 hoorde Donck van de kapitein dat hij naar Pangkal Pinang, aan de oostkust van het eiland, zou worden overgeplaatst. De commandant aldaar, de luitenant van Aken was wegens ziekte geëvacueerd en de tweede man, luitenant van Buren, zou nu postcommandant worden en Donck de 'tweede officier'. En hoe zat dat nu met die opstand? Dat scheen nogal mee te vallen; Donck schrijft hierover: 'De meeste chinese koelies zijn opgenomen in een geheime organisatie, het Drie Vinger Verbond. Op verraad staat de doodstraf. Dit verbond had de opstand georganiseerd welke zo plotseling uitbrak. Bewijs dat het Bestuur over geen goede inlichtingen beschikt'. Inmiddels had Donck ook al in Muntok gesprekken met de resident gevoerd en goede contacten gehad met zijn collega's, oud Atjeh-officieren, over het gewest Atjeh. Hij hoopte zelf nog eens in Atjeh te komen en was reeds bezig zijn kennis van de maleise taal te verbeteren. In Atjeh werden de acties steeds minder met europese eenheden gevoerd; men ontwikkelde daar specifieke patrouille-groepen, 'brigades' genoemd welke ten slotte, op de commandanten na, geheel uit inheemse soldaten waren samengesteld. Natuurlijk was een voortreffelijke kennis van de maleise taal voorwaarde voor een verblijf als officier in Atjeh.

(wordt vervolgd)

## DE STICHTING HISTORISCHE VERZAMELING HOGERE KRIJGSSCHOOL

door G. D. Buurman van Vreeden.

Mede in aanwezigheid van Mevrouw H. T. Spoor-Dijkema en enkele nazaten van de Generaal Van Heutsz werd tijdens een korte plechtigheid op de Hogere Krijgsschool op 3 januari 1977 aandacht geschonken aan de officiele naamgeving van een tweetal collegezalen, de zaal 'Generaal van Heutsz' en de zaal 'Genraal Spoor'.
Als voortzetting van een reeds bestaande traditie van het initiatief tot deze naamgeving genomen door de Stichting Historische Verzameling Hogere Krijgsschool (SHV-HKS) die daarmee voor de eerste maal officieel voor het voetlicht trad. Alhoewel aan de achtergronden van het ontstaan van de stichting in een artikel in de Militaire Spectator van juli 1974 reeds eerder aandacht werd besteed, is het goed - mede met het oog op het 110-jarige bestaan van de Hogere Krijgsschool (HKS) op 1 mei 1978 - in brede kring nogmaals de aandacht te vragen voor de doelstelling van de stichting. Omdat het wenselijk werd geacht aandacht te besteden aan de meer dan 100 jaar historie waarop de HKS kan terugzien en een begin te maken met een historische verzameling waarin de geschiedenis van de HKS voor de komende generaties kan worden bewaard is een drietal jaren geleden het initiatief genomen te komen tot de oprichting van deze stichting. Inmiddels is de notariële oprichtingsacte gepasseerd en een bestuur benoemd, dat zich met de volgende taakstelling heeft belast: - de inventarisatie van alle in eigendom en in bruikleen zijnde artikelen, boeken, schilderijen, prenten enz.;
- het 'aankleden' van de ruimten op de HKS, welke een representatieve functie hebben, op een zodanige wijze dat de status en de historie van de HKS daarin tot uiting komen.

De Stichting heeft ten doel: het bijeenbrengen en tentoonstellen van voorwerpen en documenten die bij het onderwijs aan de HKS bij de Generale Staf en in het algemeen in de militaire staven werden (of worden) gebruikt of die betrekking hebben op de geschiedenis van de HKS. De stichting tracht dit doel te verwezenlijken door het verkrijgen van daartoe geëigende voorwerpen, hetzij door aankoop, hetzij door deze als schenking, als legaat of in bruikleen te aanvaarden. Voor de reeds aanwezige, nog bescheiden collectie is inmiddels op de HKS een traditiekamer ingericht met onder meer een aantal glazen vitrinekasten.
Alhoewel het bestuur met voortvarendheid zijn werkzaamheden heeft aangevangen is het duidelijk dat met enhousiasme alleen de doelstelling niet kan worden gerealiseerd.
Het bestuur roept derhalve al degenen op, die in het bezit zijn van voorwerpen, documenten, e.d. welke voor de verzameling van waarde kunnen zijn, deze daaraan te schenken of in bruikleen te geven, bijvoorbeeld: - gouden en zilveren Generale Staf-emblemen van KL en van KNIL; - uniformen (DT en GT) van de Generale Staf; - kaarten, oefeningen; - documenten en boeken, anekdotes, excursieverslagen, menu's, kerst- en nieuwjaarskaarten; - prenten, foto's en schetsen; - schrijfgerei en technische hulpmiddelen.
Nadere informatie ter zake kan worden verkregen van de beheerder van de stichting, de heer J.P.M. Simons, p/a HKS, gebouw 106, Frederikkazerne, 's-Gravenhage (tfn: 070-731496), bij wie men ook kan vernemen, op welke voorwaarden men 'begunstiger' van de Stichting kan worden. Met betrekking tot het 110-jarig bestaan van de HKS vraagt het bestuur nog uw aandacht voor het volgende. Door de Bevelhebber der Landstrijdkrachten is toestemming verleend voor het vervaardigen van een 'gestuurde dia-serie'. Als beperking is hierbij echter gesteld dat opnamen door de Leger Film- en Fotodienst (LFFD) slechts in Den Haag en omgeving mogen worden gemaakt. Omdat tal van activiteiten van de Hogere Krijgsschool (oefeningen, reizen, excursies, e.d.) zich buiten deze geografische begrenzing afspeelden kunnen op dergelijke activiteiten betrekking hebbende dia's alleen worden verkregen met de medewerking van (oud-) docenten, (oud-)cursisten of andere belanghebbenden.
Het bestuur doet daarom gaarne een beroep op al degenen die ooit op de HKS geplaatst zijn geweest om eventueel gemaakte dia's ter beschikking van de beheerder van de stichting te willen stellen; deze zal voor selectie en reproductie zorgdragen, waarna het fotomateriaal ongeschonden aan de eigenaars zal worden teruggezonden.

LITERATUURLIJST nr. 10

1. - BEDREIGDE gevechtskracht; uitkomsten van een enquête onder officieren diendende bij het Eerste Legerkorps, uitgevoerd onder auspiciën van de V.O.K.L.; Z. pl., (1976); 28 blzn.
2. KEIKES, W.H. en H. UIL Terugblik na vier eeuwen op het Beleg van Zierikzee 1575-1576; Zierikzee, 1976.
3. KERSHAW, A. Pantserwagens en tanks 1914-1945; Rotterdam, Plusprodukties, 1976; 64 blzn., geill.
4. LADD, J.D. Assault from the sea, 1939-45; the craft, the landings, the men; Newton Abbot enz., David & Charles, 1976; 256 blzn., afbn.
5. MARTIN, C. Het fortuin van de Armada; vert. uit het Eng. Bussum, de BoerMaritiem, 1976; 228 blzn., ill. oorspr. titel: Full fathom five.

6. MEULEN, J. W. van der Grondrechten binnen de krijgsmacht; Purmerend, 1976; 87 blzn. (gestencild).

7. - MILITARISME; documentatie over tendensen tot vermilitarisering van de samenleving; met medew. vanD. SENGHAAS, H. TROMP, H. DIEKHOF e. a.; Amersooft, De Horstink 1976; 136 blzn., afbn.

8. NORTIER, J.J. De bezetting van Dobo, Toeal en Saumlaki; een episode uit de oorlog tegen Japan; art. in Ons Leger, november 1976, blz. 27-33.

9. - VAN stenen kogel tot antitankbrisantgranaat; ontwikkeling van de munitie voor de Nederlandse artillerie door de eeuwen heen; uitg. ter gelegenheid van het driehonderd-jarig bestaan van het Korps Artillerie; ('s-Gravenhage), 1977.

10. WHITING, C. The spymasters; the true story of Anglo-American intelligence operations within Nazi-Germany 1939-1945; New York, Saturday review press. e. a., 1976. 240 bl. geill.

11. WITTERT (van Hoogland), R. Het vergeten squadron; het verhaal van de Nederlandse vliegers, die tegen Japan hun vergeten strijd vochten; Bussum, Van Holkema en Warendorf, 1976; 512 blzn., geill.

## 6e OPGAVE VAN AANVULLINGEN EN WIJZIGINGEN OP DE LEDENLIJST

a. Nieuwe leden:

J. R. G. Jofriet, Eerste luitenant der Infanterie, Smetanalaan 508 te Assen.
Belangstelling: Militaire genealogie en korpsgeschiedenis, wapens en munitie, heraldiek en banistiek.

J. A. C. Bartels, Referendaris der tweede klasse der PTT, Gerstkamp 198 te 's-Gravenhage.
Belangstelling: Nederland in de Tweede Wereldoorlog, krijgsgeschiedenis, geschiedenis van de korpsen der KL, KLu, militaire emblemen, vestingen, kastelen en militaire gebouwen.

K. Heidema, Graficus, Blaauwselaan 13 te Siddeburen.
Belangstelling: Uniformkunde en uniformtraditie.

b. Adreswijzigingen:

H. C. Vermaat, Benoordenhoutseweg 201, 's-Gravenhage - 2018.

## EXPOSITIE MILITAIR SPEELGOED

In kazemat Y van het Vesting Museum te Naarden wordt tot 1 september 1977 een tentoonstelling gehouden van militair speelgoed.
Het betreft hier speelgoed uit de periode 1900 - 1950, waaronder soldaten, forten, voertuigen en dergelijke.

ANTIEKHANDEL C. HOFSTEENGE
ZUIDERDIEP 142, GRONINGEN - tel. 050-136496
ANTIQUITEITEN EN CURIOSA
SPECIALITEIT: ANTIEKE WAPENS, UNIFORMEN EN MILITARIA
Geopend: dinsdag t/m vrijdag: 14.00 - 18.00 uur
zaterdag : 10.00 - 18.00 uur

CORRESPONDENTEN:

( 3) 'UNIFORMKUNDE'
o.l.v. Dr. F.G. de Wilde, Jan Steenlaan 62, Naarden.

( 4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN'
o.l.v. H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, Venray.

( 5) 'MILITAIRE EMBLEMEN'
o.l.v. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, Bussum en
C. van Ekeris, Anslostraat 183, 's-Gravenhage .

( 6A) 'GESCHUT TOT 1850' o.l.v. A.F. Lancker , Grote Spie 347, Breda.

( 7) 'MILITAIRE MUZIEK'
o.l.v. Mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 's-Gravenhage.

( 8) 'HISTORISCHE NEDERLANDSE VERSTERKINGEN (OVERZEE)
o.l.v. A.F. Lancker, Grote Spie 347, Breda.

(10) 'NAPOLEONTICA'
o.l.v. Prof. Dr. H.P.L. Harms Vogts, Utrechtseweg 102, Heelsum.

(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG'
o.l.v. J.H.M. Berlemon, J.F. Kennedylaan 50, Leiden.

(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN'
o.l.v. A.J. Weekenstroo, Heerenstraat 9-11, Buren.

(13) 'VAANDELS, STANDAARDEN, FANIONS, VLAGGEN'
o.l.v. Stichting voor Banistiek en Heraldiek, 'Huize Midgaard', Aan de Brink, Muiderberg.

(14) 'EERSTE WERELDOORLOG'
o.l.v. Drs. J.C. van Dijk, Grifthorst 16, Leusden - C.

(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE'
o.l.v. Ir. Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 57, Haarlem.

(17) 'MILITAIRE FOLKLORE'
o.l.v. L. Verhoeff, Gevers Deynootweg 50, Scheveningen.

(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS'
o.l.v. M.C. van der Hoog, Beukenlaan 3, Nijkerk, J. van den Berg, Cronestein 85, Gouda en J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, Heemstede.

(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT'
o.l.v. J. van den Berg, Cronestein 85, Gouda en P.C. Boer, Waterklaver 2, Gouda.

(20) 'KNIL'
o.l.v. W.R. van der Weide, Velperweg 147, Arnhem.

---

INTERESSEGEBIEDEN, WAAR (NOG) GEEN CORRESPONDENTEN VOOR ZIJN:

( 1) 'Krijgsgeschiedenis, Korpsgeschiedenis KL'
( 2) 'Tradities en ceremonieel'
( 6) 'WAPENS en MUNITIE'
( 9) 'Maritieme Geschiedenis'
(15) 'Koninklijke Marine'
(21) 'Militaire bibliografie, tijdschriften'